

OLGA BĂLĂNESCU
lect. univ. dr.

• Introducere în pragmatică •
TEXTE ȘI pre-TEXTE

Introducere
în pragmatică

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BĂLĂNESCU, OLGA

Texte și pre-texte : (introducere în pragmatică) /

Olga Bălănescu. - București : Editura Ariadna '98, 2011

Bibliogr.

ISBN 978-973-1759-09-8

808

UNIVERSITATEA BUCUREȘTI
FACULTATEA DE LITERE

SECȚIA DE COMUNICARE ȘI RELAȚII PUBLICE
Lect. univ. dr. Olga BĂLĂNESCU

TEXTE ȘI pre-TEXTE

Introducere în pragmatică

Editura Ariadna '98
București

De aceeași autoare au apărut:

De aceeași autoare au apărut:

- Jurnalul intim în literatura română, Editura Paco, București, 1997.
- Limba română pentru străini (studenți, diplomați, oameni de afaceri), Editura Fiat Lux, București, 1999.
- Limbaj medical românesc pentru străini, Editura Ariadna 98, București, 1999.
- Practic îndreptar recapitulativ pentru limba și literatura română (vcoautor), Editura Ulpia Traiana, București, 2000.
- Limbaje de specialitate (curs practic), Editura Universității București, București, 2000.
- Dictionar roman-englez-arab (coautor), Editura Ariadna 98, București, 2000.
- Scrisori de afaceri (ghid practic), Editura Ariadna 98, București, 2001.
- Texte și pre-texte. Introducere în pragmatică, Editura Ariadna 98, București, 2002.
- Tehnici discursive publicistice și publicitare, Editura Ariadna 98, București, 2002.
- Limba română pentru străini (ediția a-II-a revizuită și îmbunătățită), Editura Ariadna 98, București, 2003.
- Redactare de texte (cum să scriem corect un text administrativ, politic, publicitar, publicistic), Editura Ariadna 98, București, 2005.
- De la cuvinte la necuvinte, Editura Contrast, București, 2005.
- Reclama românească (studiu de caz asupra spațiului publicitar românesc actual), Editura Ariadna 98, București, 2008.

Cuprins

1. Preludiu lingvistic (Teoria textului).....	p.8
2. Goblen (Preistoria pragmaticii).....	p.26
3. Pragmatica: Cenusereasa sau Printesa? (Concepte fundamentale ale pragmaticii).....	p.39
4. Puncte cardinale (Principii ale comunicării).....	p.68
5. Printre cuvinte (marci metalingvistice și metatextuale).....	p.95
6. Spune-mi pe nume (Dinamismul comunicational al deicticelor).....	p.117
7. Ce vrei să spui? (Unități ale micropragmaticii).....	p.139
8. Incertitudini (Unități ale micropragmaticii).....	p.172
9. Cine bate la ușă? (Unități ale micropragmaticii)....	p.185
10. Viteazule! (Discursul ironic).....	p.215
11. Un fel de Adonis (Nuanțări pragmatice ale ironiei).....	p.252
12. Bibliografie.....	p.277

TEORIA TEXTULUI

Substanța textului (intentio auctoris/intentio operis). **Teoria comunicării.** **Sensul textului** (caracter combinatoriu, dependent, multicodec, extralingvistic). **Puncte de sprijin ale textualității.**

În comunicarea de față îmi propun să analizez mecanismele interioare ale construirii unui mesaj eficient, înțelegând prin aceasta acel tip de mesaj al cărui scop final este atins, asigurându-se, astfel, premisele unei comunicări verbale de reușite.

Se impune, de asemenea, precizarea că numai comunicarea verbală scrisă reprezintă obiectul atenției în materialul de față.

Textul se încadrează în latura obiectivă a comunicării alături de: limbă, cod, referent. El este rezultatul intenției autorului (E) și transmite, prin mijloace lingvistice și extralingvistice, tot ceea ce E a dorit să transmită lui R.

Teoria textului vorbește în aceste circumstanțe despre **intentio auctoris**.

Dar textul aduce cu sine și elemente pe care autorul nu le-a intenționat a fi transmise, nu le-a acordat atenție în procesul comunicării. În anumite împrejurări, ele ies la iveală și "vorbesc" luminând textul cu o semnificație nouă. Se vorbește, în aceste situații despre **intentio operis**.

Un text nu poate fi separat de emitentul său ori de împrejurările în care a fost conceput deoarece multe dintre informații ar rămâne în umbră, nedesluite.

Principalele tipuri de abordare a textului sunt:¹

- generativă
- interpretativă

Aplicând metoda de lucru a celui dintâi, inițiem o investigație independent de efectele pe care le provoacă, omitem efectele impactului textului cu R, după cum ignorăm și punctul de vedere al lui R, reacțiile acestuia.

Aplicând metoda de lucru a celui de-al doilea tip de abordare luăm în considerație trei elemente:

- intentio operis
- intentio auctoris
- intentio lectoris

deoarece mesajul unui text poate fi decodat diferit pe măsură ce trece timpul (opera literară, de exemplu, se îmbogățește de-a lungul secolelor cu interpretările care i se dau; dimpotrivă, textul științific este "degradat" de timp, descoperirile făcute determinând pe E să modifice ori să dezvolte multe elemente ale mesajului său).

Un enunț ca acesta:

(1) "În următoarele 24 de ore vom disponibiliza 20.000 de angajați."

poate fi:

- întâmplarea unui om care glumește;
- întâmplarea unui om care glumește când nu trebuie;
- o amenințare posibilă;
- o replică pe fundalul unei tragice situații economice în care până și o glumă poate fi luată în serios.

Intentio operis trebui percepută ca o unitate de concepție. Substanța ei rezidă în imposibilitatea contrazicerii interpretării prin fapte din text. Mesajul transmis de E trebuie

¹ Umberto Eco, Limitele interpretării, Constanța, Editura Pontica, 1996.

exprimat în mod constant pe tot parcursul textului astfel încât să nu existe un alt punct al textului care să îl contrazică.

Intentio lectoris este conjectura (presupunerea) făcută de R referitoare la **intentio operis**.

Conjectura trebuie să fie confirmată de ansamblul textului. De remarcat, însă, că pe un text se pot face infinite conjecturi (dacă sunt probate prin coerența textului).

În afara celor doi locutori (E și R) unele texte conțin un al treilea cvasi-locutor, un actant intermediar, căruia nu greșim dacă îi spunem personaj deoarece “a limita pertinenta noțiunii de personaj la domeniul ficțiunii înseamnă a ignora faptul că –dincolo de statutul lor denotațional și pragmatic distinct –realitatea factuală și ce a universurilor fictive urmează în mare parte căi paralele, atât la nivelul creației textuale cât și la acela al înțelegerii.”*

Este vorba despre subiectul care acționează și a cărui intervenție este comunicată de către E receptorului, „personajul” despre care este vorba în enunț.

(2) Exemplu

Într-un dialog ca acesta:

-N-a plecat încă?

-Nu!!

Locutorii sunt: E (care întreabă), R (care răspunde) și subiectul pe care cei doi îl așteaptă, în zadar, să plece și a cărui întârziere provoacă nemulțumirea celor doi. De remarcat contextul situațional creat de explozia de mânie a lui R (și căruia i se poate asocia, în realitate, un anumit act de comunicare.)

Astfel Romeo și Julieta sunt ceea ce spune Shakespeare despre ei că ar fi și ceea ce mai înțelegem noi pornind de la text. Interpretarea textului, din perspectivă tradițională, se făcea prin contribuția: sintaxei, semanticii,

fonologiei și stilisticii. Teoria textului privește textul sub aspect

conceptual

“clasicul” sistem de nivele ale limbii lărgindu-se prin adăugarea unui

nivel transfractic

conceput ca:

•un nivel superior în ierarhia cunoscută a nivelelor limbii, prin faptul că cercetează relații de tip sintagmatic dincolo de limitele frazei. Acesta impune anumite standarde textuale:

intentio comunicativă
funcții pragmatice
roluri argumentative

•diferența calitativă între frază și unitate.

Procesul de adâncire a reflecției teoretice în sfera problemelor limbajului au dus la

depășirea unor concepte anterior formulate, la conturarea unor “spații” noi de cercetare, și anume: teoria actelor de limbaj, teoria textului/discursului, teoria dialogului/conversației și a interacțiunii verbale. Toate aceste elemente sunt părți componente ale **teoriei generale a comunicării**.

Cercetătorii au adus o perspectivă nouă asupra dialogului și un nou model interpretativ, devenite instrumente de lucru în sfera fenomenelor discursiv-textuale. În această perspectivă, mecanismele interpretative la nivel

Re textual-discursiv funcționează “pornind de la operații de formare și de confirmare de ipoteze”²

2. Teoria actuală a comunicării iese “dintr-un Pat a lui Procust” în sensul unei comprehensiuni dinamice și al unei abordări textuale cu totul noi.³

Din această perspectivă, comunicarea verbală devine

un proces multi-relațional a cărui analiză necesită solicitarea tuturor nivelelor lingvistice și a tuturor parametrilor conținuți în cele două componente ale sale: interacțiunea și simbolizarea

Câteva sunt conceptele de bază:

2.1. Competența comunicativă este unul dintre aceste concepte. (a nu se confunda cu conceptul chomskyian de competență lingvistică).

Înțelegem prin competență comunicativă un complex de cunoștințe lingvistice, socio-culturale și acte de comunicare (atitudini, acte comportamentale) prin care individul se exprimă.

Competența comunicativă este modificabilă și adaptabilă, ea se dobândește, se dezvoltă dar se poate și

² Oswald Ducrot, Jean Marie Schaeffer, Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului, Editura Babel, București, 1996, p.485-491

³ Moeschles Jacques, Modelisation du dialogue. Representation de l'inference argumentative, Hermes, Paris, 1989

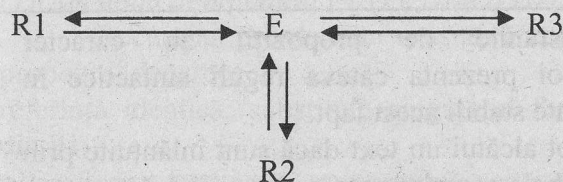
degrada.⁴ Comunicarea verbală devine astfel un fenomen complex pentru a cărui investigare este nevoie să apelăm la:

- toate nivelurile lingvistice implicate
- interacțiunea verbală
- simbolizarea

2.2. Relația E/R

Între cei doi locutori se stabilește un proces de determinare reciprocă, desfășurat atât succesiv cât și simultan. (prin factorii extralingvistici: mimică, gesticulație, care intervin din partea lui R în chiar timpul performării enunțului de către E.). Astfel, R este considerat și el un factor activ, angajat în procesul cognitiv și în cel reglator (de armonizare intercomunicativă) deoarece el ofera lui E informații prin felul în care se manifesta.

Actul comunicării poate include mai mulți R, după cum rolul de E poate fi luat oricând de unul dintre R. grafic, schema participativă include pe toți participanții la actul comunicativ:

La baza comunicării se află un sistem de interdependențe, fiecare participant acționând și reacționând în raport cu celălalt.

⁴ Jurgen Habermas, Dialogique. Recherches logiques sur le dialogue, Paris, PUF, 1979

Intervențiile verbale ale locutorilor sunt dispuse într-o anumită ordine dată de:

- poziționarea
- re poziționarea
- autopозиționarea locutorului în circuitul comunicativ.

2.3. Textualitate

Înțelegem prin textualitate capacitatea unui țir de enunțuri de a alcătui un **text** (cu un anumit mesaj). Textul îndeplinește două cerințe: **comunică** și **simbolizează**, în același timp.

2.3.1. Textualitatea din perspectivă sintactică

Există o strânsă legătură între vocabularul și regulile sintactice care operează pe materialul lexical oferit.

Se impune să delimităm **textul de frază**.

Prin frază înțelegem

legarea a două propoziții P1 și P2 printr-un conector (care poate fi: conjuncție/locuțiune conjuncțională, pronume sau adverb relativ).

Nu toate succesiunile de propoziții au caracter de "textualitate". Voi prezenta câteva reguli sintactice în acord cu care se poate stabili acest fapt.

- două propoziții pot alcătui un text dacă sunt înlănțuite prin conector și dacă ambele converg spre o idee comună

(3) [Ne-am întâlnit] P1

și —> Ne-am întâlnit și am discutat calm.

—> [Am discutat calm] P2

- două propoziții nu pot alcătui un text chiar dacă sunt înlănțuite prin conector dacă nu converg spre o idee comună

(4) [El e din Iraq] P1

și —> El e din Iraq și câinii latră.

—> [Câinii latră.] P2

În exemplul (4) avem cazul unui **non-text**, această trăsătură fiind scoasă în evidență nu de criterii formale (sintactice) ci semantice

- două propoziții pot alcătui un text dacă sunt juxtapuse și converg spre o idee comună

(5) [Ne-am întâlnit] P1

—> Ne-am întâlnit. Am stat de vorbă.

—> [Am stat de vorbă] P2

Specialiștii au numit această "legătură" a propozițiilor într-un text unitar semantic, **coeziune**.⁵

Trăsăturile gramaticale care asigură **coeziunea** unui text sunt următoarele:

- repetiția/recurența parțială a elementelor lexicală cu condiția ca expresia recurentă să aibă **referință identică**

(6) [Ciorba este pe **masă**] P1 [În fața clădirii Parlamentului s-a adunat o **masă** de oameni] P2.

După cum observăm (6) nu este o secvență coezivă. Comparați-o cu următoarea:

(7) [Am două **bomboane**] P1 [Pe care **o** vrei?] P2

Recurența pronumelui **o** asigură coeziunea șirului de propoziții deoarece are o referință identică: substituie singularul feminin al numelui din P1.

- Parafraza: repetarea conținutului asociată cu exprimarea într-o formă diferită și cu furnizarea de noi informații:

(8) [M-a trădat.] P1 [Mi-a ascuns adevărul prefăcându-se că nu știe nimic.] P2

- pro-formele: care pot fi pronume sau pro-verbe (substituirea unor elemente lexicale prin elemente substitutive cu funcție anaforică (reiau sau cataforică (anticipează)

⁵ Robert Alain de Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler, Introduction to Textlinguistics, London, New York, 1981, Ed Longman, ch. IV